

## 12.2 Žebrání a soucit

Rozbor otvírá příkladem almužnen žebrákům, což je mnohem jednodušší příklad než láska mezi lidmi (zajímavé analýzy ekonomických aspektů žebřání podávají Newcombe, 1885; Mulligan, 1993; Brecht, 1928). Žebrák se pokouší získat dobrovolné almužny pomocí svého zevnějšku a žadoněním, že má hlad a nouzi. Doufá, že vzbudí pocit viny, slitování nebo soucit kolemjdoucích a ti že budou ochotni se pro něj vzdát malé části svého majetku.

Člověk ovšem přispívá proto, aby svůj užitek rozmnožil - jinak by se nevzdal ani zlomku svého majetku. Ale ačkoliv příspěvky zvyšují užitek *ex post*, někteří lidé si pohorší *ex ante* tím, že naráží na žebřání, protože přispívají jenom kvůli jeho zbláčenému zevnějšku nebo jim vtíravé prosby vnukají nepřijemný pocit viny. Před sto lety si Newcombe všiml, že „Dobročinný pán si může přát, aby žádní žebřáci nebyli, a upřímně litovat, že je vidí, ale to nezmění ekonomický efekt jeho připravenosti věnovat jim peníze“ (1885, s. 527).

Do jasného světla staví uvedený problém následující užítková funkce:

$$U = U(X, C, S, B), \quad (12.1)$$

kde  $S$  je stupeň „soucitu“ se žebřákem, když jsme ho viděli a vyslechli jeho úpěnlivé prosby (měřeno pomocí  $B$ ). Soucit stimuluje příspěvky, jestliže zvýšení  $S$  zvyšuje (relativně) mezní užitek  $C$ :

$$\partial^2 U / \partial C \partial S > 0. \quad (12.2)$$

Proto žebřáci, kteří vzbuzují více soucitu, dostávají větší příspěvky. Soucit je ovlivněn kvalitou žebřání:

$$S = S(B), \text{ zároveň platí } dS/dB > 0. \quad (12.3)$$

Schopný žebřák vzbuzuje soucit, který pak povzbuzuje dárce k příspěvkům - komplementaritou mezi soucitem a obdarováním, jak ukazuje rovnice (12.2). Ale zda se potenciální přispěvatel *chce* setkat

se žebřákem, nezáleží na rovnici (12.2) ani na produkční funkci v rovnici (12.3), ale na tom, jak žebřání změní jeho preference.

Setkání se žebřákem může snížit užitek, protože člověk pocituje vinu nebo stísněnost:

$$\partial U / \partial B < 0. \quad (12.4)$$

Naopak užitek se zvyšuje, když v nás setkání s méně šťastnými lidmi vyvolá pocit nadřazenosti nebo přízné osudu:

$$\partial U / \partial B > 0. \quad (12.5)$$

Jsou i lidé, kteří žebřáky vyhledávají, pokud to není příliš nákladné, protože kontakt se žebřákem jim přináší užitek. Ale rovnice (12.4) vyjadřuje analyticky zajímavější a obvyklejší situaci, kdy lidé žebřáky potkávat nechťejí, i když je nakonec štedře obdařují.

Žebřáci a přispěvatelé spolu taktizují: žebřáci usilují o to, aby je dárce viděli, a ti se jim chtějí vyhnout. Žebřáci vlastně získávají užitek na úkor přispěvatelů. Je asi věcí zákona stanovit, kde žebřáci mohou provozovat svou činnost, aby se tak omezily kontakty mezi nimi a zdráhavými dárci. Ale žebřáci se přesto snaží dostat tam, kde mohou nejsilněji zapůsobit na své „oběti“, a ve svobodné společnosti je velmi obtížné je kontrolovat. Podobně se snaží lidé, kteří dávají žebřákům jen z pocitu viny a nepřijemných rozpaků, přelstít žebřáky a vyhnout se jim. Provinilí přispěvatelé se tím, že předjímají negativní dopad žebřání na svůj užitek, mohou vyhnout nepříznivým posunům ve svých preferencích.

## 12.3 Láska a manželství

V moderní době muži a ženy nejčastěji vstupují do manželství, jenom jsou-li zamilovaní nebo si vypěstovali jiné silné citové vazby sexuálními či jinými styky. Získání kvalitního partnera vyžaduje hledání

dání, pečlivou přípravu a další strategické kroky. Ty jsou na mnohých sňatkových „tržích“ po celém světě velmi komplikované.

Pro analýzu důsledků lásky a dalších citů pro preference a chování vyjádříme užitek ženy  $f$  jako

$$U_f = (X_f, M_{f_m}, A_{f_m}, C_{f_m}), \quad (12.6)$$

kde  $M_{f_m}$  je proměnná, která ukazuje, zda  $f$  je či není vdaná za muže  $m$ ,  $A_{f_m}$  je láska a další vazby, které ji spojují s  $m$ , a  $C_{f_m}$  jsou transfery od  $f$  k  $m$ , jestliže uzavrou sňatek. Předpokládám, že  $A$  a  $M$  jsou komplementy, takže pravděpodobněji vstoupíme do manželství s někým, koho milujeme:

$$\partial^2 U / \partial M \partial A > 0. \quad (12.7)$$

Důrazňuji, že rovnice nezávisí na znaménku  $\partial U / \partial A$ . Sňatek s sebou může nést jiné city, a přesto snižovat užitek ( $\partial U / \partial A < 0$ ). Masochistické a jiné „zvrácené“ důvody mohou člověka dohnat k manželství s někým, kdo ho duševně či tělesně „zneužívá“. Je přirozené, že se *vyhýbá seznámení* s někým takovým, přestože by si ho, až se „zaplete“, vzal.

Zbývající část této kapitoly pojednává o obvyklejší situaci, kdy k manželskému partnerovi pocítujeme náklonnost a lásku ( $\partial U / \partial A > 0$ ). Také uznávám, že ačkoliv je láska k manželovi potřebná, většina mužů a žen bere v úvahu, jaké bude manželství z hlediska dětí, majetku, společenského postavení a ostatních „statků“.

Produkční funkce manželství pro tyto ostatní statky ( $Q$ ) může být vyjádřena jako:

$$Q_m = Q(Y_f, Y_m), \quad (12.8)$$

kde  $Y$  jsou kapitálové charakteristiky mužů a žen, které určují produkci  $Q$  a

$$\partial Q / \partial Y > 0 \text{ a } \partial^2 Q / \partial Y^2 \leq 0. \quad (12.9)$$

Pro zjednodušení předpokládám, že  $Q$  je soukromý statek, takže

$$Q_f + Q_m = Q_m, \quad (12.10)$$

kde  $Q_f$  a  $Q_m$  jsou manželské příjmy osob  $f$  a  $m$ .

Kdyby láska nebyla pro sňatek rozhodující - rodiče mohou sňatek sjednat bez ohledu na to, zda jejich děti svého budoucího manžela/manželku milují - , dokonaly sňatkový trh sedává osoby s vysokými kapitálovými charakteristikami  $Y$  jen tehdy, když je křížová derivace v produkční funkci kladná. To znamená, jen když  $Y_m^*$  a  $Y_f$  jsou komplementy při produkci sňatkových výstupů. Náopak, osoby s vysokými charakteristikami  $Y$ , jestliže je tato druhá derivace záporná - jsou-li substituty (viz Becker, 1991, s. 114). Proto, když není láska důležitá, jsou rovnovážná sňatková třídění na dokonalém trhu rozděluje ménkem  $\partial^2 Q / \partial Y_f \partial Y_m$ . Konkurence na sňatkovém trhu rozděljuje produkt mezi manžele v rovnovážném třídění podle jejich produktivity při výrobě produktu.

V moderní době je však láska obvykle nutnou podmínkou manželství. Láska implikuje altruismus, takže osoba, která je mnohem zámožnější než milovaný manželský partner, mu vypomáhá peněží i jinak. Tyto příspěvky snižují rozdíl v jejich zdrojích. Zjednoduším výklad předpokladem silné manželské lásky, která cestou příspěvků chudšímu partnerovi vyrovná jejich příjmy:

$$Q_f^* = Q_m^* = \frac{1}{2} Q_m, \quad (12.11)$$

kde se  $Q^*$  vztahuje k příjmům po manželských darech.

Co určuje spojování vhodných partnerů do manželského páru tehdy, když do manželství nevstoupí bez vzájemné lásky a zároveň si oba váží manželských statků? Nerozlišuji stupně lásky, takže buď se pár miluje, nebo ne. Mohlo by se zdát, že nezávisí-li pravděpodobnost zamilování se na kapitálových charakteristikách člověka, pak rovnovážná množina sňatků by byla stejně určována hlavně tím, zda jsou kapitálové charakteristiky komplementy, nebo substituty. Jsou-li to-

tiž, dějme tomu, substituty, jestliže derivace v rovnici (12.9) je záporná, protivy by *inklinovaly* k sňatku, i když by musely být zamilované, protože protivy se zamilovávají stejně jako lidé charakterově si blízcí.

I když tato argumentace vypadá věrohodně, docházíme k opačnému závěru. Láska může mít rozhodující vliv, ať se vezmou protivy či blízcenci, i když pravděpodobnost zamilování se nezávisí na kapitálových charakteristikách člověka. Jestliže láska vyrovnává čisté příjmy manželského páru (jak je vyjádřeno v rovnici (12.11)), roste příjem partnera, zvyšuje-li se jeho výstup z manželství. Potom muži a ženy s nejlepšími kapitálovými charakteristikami ( $\bar{Y}_m \geq Y_m$  a  $\bar{Y}_f \geq Y_f$ ) maximalizují své čisté příjmy uzavřením sňatku, milují-li se - ať jsou kapitálové charakteristiky člověka komplementy nebo substituty - protože manželství má maximální výstup, jestliže si  $\hat{Y}_m$  vezme  $\hat{Y}_f$ . Přesto však nebude-li láska důležitá a budou-li kapitálové charakteristiky člověka substituty, vezme si  $\hat{Y}_m$  ženu s nejnižším  $Y$  a podobně tomu bude u  $\hat{Y}_f$ .

Jestliže  $\hat{Y}_f$  a  $\hat{Y}_m$  uzavřou manželství, stejná argumentace ukazuje, že muži a ženy s druhými nejvyššími  $Y$  se vezmou, budou-li se milovat - opět bez ohledu na to, zda jsou kapitálové charakteristiky člověka komplementy, nebo substituty. Pokračování v této linii implikuje dokonce pozitivní třídění manželství podle kapitálových charakteristik člověka, v případě že je láska k manželství nutná, bez ohledu na to, jak se mužské a ženské kapitálové charakteristiky vzájemně ovlivňují v produkční funkci. Pokud jsou kapitálové charakteristiky člověka substituty, budou tříděny negativně, i když nebude splněna podmínka lásky (viz též rozbor v pracích Beckera, 1991, s. 126-91, a Lama, 1988).

Láska může proto zcela změnit situaci, kdy se sňatky řídírodním zářemím, IQ a jinými osobními vlastnostmi. Je pravda, že tento základ předpokládá, že muži a ženy s vysokými kapitálovými charakteristikami  $Y$  se do sebe zamilují, ale to nemusí nutně znamenat, že lidé s podobnými kapitálovými charakteristikami se zamilují s větší pravděpodobností než lidé opačných vlastností. Důvody pro a proti ukazují, že muži a ženy s podobnými charakteristikami vykazují tendenci ke sňatku tehdy, když u osob podobného charakteru a u osob, jejichž

charakter není podobný, je stejně pravděpodobné, že se zamilují, nebo dokonce i tehdy, když u podobných lidí je mírně nižší pravděpodobnost, že se navzájem zamilují.

Jestliže muži a ženy s vysokými kapitálovými charakteristikami pokládají vzájemný sňatek za výhodný, budou vše zařizovat tak, aby se pravděpodobnost setkání zvýšila. Budou bydlet, patřit do klubů, náležet k církví, chodit do škol tam, kde najdou lidi ze stejného prostředí.

Pochopitelně, stejně jako se žebřáci snaží o setkání se středními dárci, kteří je počkat nechtějí, někteří lidé s nižšími kapitálovými charakteristikami  $Y$  se mohou pokoušet o setkání s osobami s vyššími kapitálovými charakteristikami  $Y$ . Doufají, že se vzájemně zamilují, uzavřou manželství a stanou se příjemci transféré od svých partnerů s vyššími příjmy. Dokonce plati: Jsou-li mužské a ženské kapitálové charakteristiky substituty výstupů manželství, osoby s nižšími kapitálovými charakteristikami  $Y$  mohou preferovat partnery s vyššími kapitálovými charakteristikami  $Y$ , i když nedostávají transfery, protože jejich příjmy před transfery by byly vyšší než v manželství s partnery s vyššími kapitálovými charakteristikami  $Y$ . Dokonce jsou ochotni podepsat jako pobídku předsvatební smlouvu a zavázat se navíc sliby, že budou brát jen minimální transfery od svého partnera s vyššími kapitálovými charakteristikami  $Y$ . Ale tyto smlouvy bývají po svatbě měněny, protože osoby s vyššími kapitálovými charakteristikami  $Y$  chtějí přispívat svým chudším partnerům s nižší kapitálovou charakteristikou  $Y$ , které milují, a ovšem chudší partneri rádi přijímají. Když bohatší osoby s vysokými kapitálovými charakteristikami  $Y$  toto předem zjistí, snaží se vhnout chudším partnerům a místo toho uzavírají manželství mezi sebou.

Láska vlastně omezuje úlohu mezních produktů svým spojováním lidí, protože redukuje rozdělování výnosů manželství, které jsou usku-tečnitelné. Becker a Murphy (1994) podávají obecnější rozbor vztahu mezi uskutečnitelnými cenovými systémy a rovnovážnými tříděními různých typů lidí do manželských vztahů, do skupin daných sociálním prostředím a do dalších kategorií.

Ačkoliiv si moderní společenské formace vyvinuly velmi silné kladné třídění podle vzdělání, rodinného původu, IQ, rasy a dalších kapitálových charakteristik člověka (viz Becker, 1991, s. 119), nemusí to nutně znamenat, že tyto kapitálové charakteristiky jsou komplementy při vytváření výstupu manželství. Hlavním závěrem této kapitoly je, že láska vede k pozitivnímu třídění i pro kapitálové charakteristiky člověka, které jsou substituty. Ačkoliiv to odporuje intuici, stále rostoucí význam lásky v několika minulých stoletích možná zvýší stupeň kladného třídění podle rodinného původu a dalších osobních a sociálních kapitálových charakteristik člověka.

## 12.4 Vřtkavá láska a rozvod

„Kvapné ženění, dlouhé želení“ je stará moudrost, která vysvětluje, že ani nejlhubší a nejvášnivější láska nemusí být stálá. Zrání, poznání, které souzní s sebou přináší, a nevyhnutelné ténice dané životními strážnými částo mění manželskou lásku v lhostejnost, odpor, přezírání a další nepřátelské city.

Prozíraví lidé, ať milují jakkoliiv hluboce, se dokáží přinutit k poznání, že láska nemusí být stálá. Nákladné dárky, věna a jiné dary jsou obvykle vyžadovány předem, dokud manželská láska zraje jako slunce. Předmanželské smlouvy, které uzavřením sňatku rozdělují mezi partnery děti, majetek a jiné závazky, mají svou cenu, když láska odešla a manželský pár usiluje o rozvod nebo rozlučku.

Je-li rozvod zakázán, prozíraví lidé odkládají manželství do doby, kdy mohou očekávat, že jejich láska má dostatečnou šanci překonat výkyvy osudu. Zároveň při volbě životního druhu méně spoléhají na vřtkavou lásku a více na trvalejší kapitálové charakteristiky partnera. Nadto manželé budou více pečovat o svou lásku, když je nesnadné se rozvést, protože spolu budou muset vycházet i nadále. Soužití je pekle, když se láska zvrhne v hořkost a nenávisť. Lásku je možné

„pěstovat“, protože její růst a zánik není exogenní, ale závisí na úsilí vynaloženém na její zachování.

Snaha udržovat lásku je přirozeně menší tam, kde je rozvod snadný; člověk může doufat ve vydařenější druhé manželství. Ačkoliiv rozvedení lidé vždycky prohlašují, že už své bývalé partnery nemilují, snadné dosažení rozvodu může vysvětlit, proč se nesažili lásku udržet.

Horší výsledky dětí z rozvedených manželství ve škole a v dalších činnostech ve srovnání s dětmi z úplných rodin (Bellerová a Chung, 1992) neznamenaají, že rozvod je příčinou takového zhoršení. Vždyť rozvodu obvykle předcházají hádky mezi rodiči a celkově napjatá atmosféra uvnitř rodiny. To, že jsou děti vystaveny těmto vlivům, může pro ně být horší než samotný rozvod.

Ale z endogenní povahy lásky vyplývá, že i když hádky a napětí jsou pro děti horší než rozvod, mohou mít děti prospěch z toho, že rozvodu brání. Rodiče se totiž více hádají a mohou méně investovat do zachování lásky a přijatelného rodinného ovzduší právě tehdy, když je snadné se rozvést. Rodiče, kteří jsou nuceni udržet manželský vztah, vynakládají mnohem větší úsilí na uchování lásky nebo alespoň korektního partnerství, než rodiče, kteří se mohou bez obtíží rozvést. Děti mohou vyrůstat v lepší atmosféře, když mají rodiče zájem investovat do srdečných nebo dokonce vřelých rodinných vztahů.